

Prawa osób osadzonych

Zagadnienie praw osadzonych wydawać się może pozornie znane. Pogląd, że ludzie, którzy popełnili przestępstwo, koniecznie muszą zostać poddani poprawie jest jak najbardziej słuszny, jednak poprawa ta musi następować w warunkach wyraźnie temu sprzyjających. Ochrona praw osób pozbawionych wolności jest od wielu lat przedmiotem szczególnego zainteresowania na arenie międzynarodowej, dlatego w aktach prawnych bądź w innych dokumentach zajęto się prawami osób, które w związku z popełnieniem różnych przestępstw zostały pozbawione wolności, czy to w wyniku skazania czy tymczasowego aresztowania.

Międzynarodowe standardy traktowania osób pozbawionych wolności:

1. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* uchwalona 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ

Ma postać rezolucji Ogólnego Zgromadzenia ONZ a zatem nie jest aktem wiążącym strony umową międzynarodową. Jako wspomniana już rezolucja pozostawia państwom swobodę w zakresie realizacji jej postanowień oraz nie przewiduje środków kontroli jej przestrzegania. Uchwalona 10 grudnia 1948 r. składa się z preambuły gdzie już w pierwszym akapicie zawarto, iż zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata¹ oraz z 30 artykułów. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka nie ma wiążącej mocy prawnej, zasady w niej wyrażone wywarły wpływ na późniejsze umowy międzynarodowe i prawa wewnętrzne państw

¹ Preambuła [w:] *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* z 10 grudnia 1948 r.

które zaakceptowały ten jakże uniosły dokument który jest swoistym kodeksem moralno-polityczny. Ustanawia uniwersalny, równy i wspólny standard w zakresie ochrony praw człowieka dla wszystkich ludzi bez wyjątku. Artykuł 1, deklaracji stwierdza, iż wszyscy ludzie są równi i pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa². To w art. 2 zawarta została zasada niedyskryminacji. Nikt nie może być dyskryminowany w korzystaniu z praw ujętych w Deklaracji bez względu na jakikolwiek kryterium. Prawa zawarte w Deklaracji posiłkując się treścią zawartą w art. 3 bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych, urodzenia lub jakiegokolwiek statusu, można podzielić na poszczególne kategorie, które w świetle tego dokumentu każdemu człowiekowi przysługują. Można wyróżnić prawa fundamentalne jak prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego, równości wobec prawa, życia prywatnego, prawa do osobowości prawnej ale także prawa obywatelskie, polityczne i społeczne i ekonomiczne. Do tych kategorii zaliczyć można wolność myśli, wyznania, wolność przekonań wypowiedzi, zrzeszania się prawo do pracy, wynagrodzenia ale także do udziału w życiu kulturalnym. Końcowe artykuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka a w szczególności art. 29 można przypisać bezpośrednio do kontekstu osoby pozbawionej wolności. Zgodnie z art. 29 każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczeństwa, bez którego niemożliwy jest swobodny i pełny rozwój jego osobowości. W korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych i w celu zadośćuczynienia słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu demokratycznego społeczeństwa³.

² Art. 1. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* z 10 grudnia 1948 r.

³ Tamże, art. 29.

2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych uchwalony dnia 16 grudnia 1966 roku przez Zgromadzenie Ogólne ONZ

Przyznanie skazanemu prawa do resocjalizacji jest istotnym krokiem na drodze poszanowania godności skazanego i humanizacji wykonywania kary pozbawienia wolności. Nakaz poszanowania godności skazanego i humanitarnego traktowania został kilkakrotnie podkreślony w aktach międzynarodowych różnej rangi. Należy tu wskazać Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1966 roku. Wspomniany pakt w art. 10 bezpośrednio odnosi się do osób skazanych, a mianowicie każda osoba pozbawiona wolności będzie traktowana w sposób humanitarny i z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka. Osoby oskarżone będą, oprócz wyjątkowych okoliczności, oddzielone od osób skazanych i będą podlegały innemu traktowaniu, odpowiadającemu ich statusowi osób nieskazanych. Oskarżeni młodociani będą oddzieleni od dorosłych i możliwie najszybciej postawieni przed sądem celem osądzenia⁴. W opisywanym dokumencie znalazły się także regulacje dotyczące samego systemu penitencjarnego, który będzie obejmował traktowanie więźniów, którego zasadniczym celem będzie ich poprawa i rehabilitacja społeczna. Przestępcy młodociani będą oddzieleni od dorosłych i traktowani stosownie do swego wieku i statusu prawnego. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych dzieli się na cztery części, z których każda określa inne zadania. Artykuły pierwszej części mówią o samostanowieniu i decydowaniu o bogactwach naturalnych każdego kraju. Druga część nakazuje przestrzeganie równości płci, zabrania dyskryminacji ze względu na pochodzenie i wyznanie. Trzecia część zabrania niewolnictwa i tortur. Daje ludziom prawo do zgromadzeń, tworzenia związków zawodowych, ochrony życia prywatnego, do posiadania własnych poglądów i demokratycznych wyborów władz swojego państwa. Na podstawie zapisów

⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).

czwartej części powstał właśnie Komitet Praw Człowieka, zawarto w niej także zasady jego działania i powoływania jej członków oraz ich kadencyjność. Lektura Paktu wskazuje, że twórcy traktatu podjęli gigantyczny wysiłek położenia szerokiego spectrum idei praw człowieka na kategorie stosunku prawnego, czyli wysiłek ujęcia ich w formułę abstrakcyjnej normy prawa. W Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych znajdujemy zapis, iż nikt nie będzie poddany torturom lub okrutnemu, nie-ludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu albo karaniu zgodnie z art. 7 tego paktu⁵.

3. Konwencja w sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania [CAT] przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1984 r.

Zakaz stosowania tortur jest zakazem bezwzględny i najszersze regulacje dotyczące tego zagadnienia znalazły się w Konwencji w sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1984 r. Polska ratyfikowała konwencje w roku 1989. Celem uchwalenia Konwencji było nadanie większej skuteczności w walce przeciwko torturom w skali całego świata. Konwencja zawiera 33 artykuły dotyczące m.in.:

- określenia definicji tortur i nie-ludzkiego traktowania;
- przepisy dotyczące przystosowania prawa wewnętrznego państw członkowskich;
- zakresu stosowania tortur i nie-ludzkiego traktowania wobec osób wymienionych w konwencji;
- środków ochrony praw osób, wobec których zastosowano nie-ludzkie traktowanie⁶.

⁵ J. Skupiński, *Zakaz stosowania tortur lub innego nie-ludzkiego traktowania* [w:] *Prawa Człowieka. Model prawny*, Wrocław 1991, s. 219.

⁶ H. Chmielewska, K. Jędrzejak, T. Karczewski, P. Łapiński, B. Nowak, L. Stodolska, E. Szymczak, *Zagadnienia penitencjarne*, Kalisz 2004, s. 32.

Zgodnie z konwencją każde państwo-strona ma podjąć skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe oraz inne w celu zapobieżenia stosowania tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją oraz państwo-strona ma obowiązek, aby wszelkie akty tortur stanowiły przestępstwa w rozumieniu jego prawa karnego. W art. 1. Konwencji termin „tortury” – oznacza: „wszelkie czyny, działanie poprzez które dotkliwy ból lub cierpienie, fizyczne lub psychiczne, są świadomie zadawane osobie w takich celach, jak uzyskanie od niej lub od osoby trzeciej informacji lub zeznania, ukaranie jej za czyn, który ona lub osoba trzecia popełniła lub o którego popełnienie jest podejrzana, albo zastraszenie lub zmuszenie jej lub osoby trzeciej, albo z jakiegokolwiek innej przyczyny opartej na jakiegokolwiek rodzaju dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie zadawane są przez albo za namową czy też za zgodą lub przyzwoleniem funkcjonariusza publicznego albo innej osoby działającej w oficjalnym charakterze”. W art. 2 tejże konwencji podkreślono, że nawet okoliczności wyjątkowe jak stan wojny, brak wewnętrznej stabilizacji politycznej lub jakakolwiek inna sytuacja wyjątkowa czy polecenie zwierzchnika lub władzy państwowej nie może stanowić uzasadnienia stosowania tortur. Zakaz stosowania tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego albo poniżającego traktowania albo karania określony w tych aktach dotyczy także skazanych, jako obywateli danego państwa. W nomenklaturze bowiem nie znajdujemy żadnego przypisu wyłączającego osoby odbywające karę pozbawienia wolności. Potencjał gwarancyjny konwencji w obrębie ochrony osób pozbawionych wolności przed szeroko rozumianymi nadużyciami władzy jest dobrze widoczny choćby tylko na tle dotychczasowej aktywności Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania torturom, dysponującego kompetencjami w zakresie odbywania regularnych oraz organizowanych wizyt ad hoc we wszystkich kategoriach instytucji na terenie państw-stron konwencji⁷. Wszystkie zawarte z Konwencji postanowienia mają charakter

⁷ D. Gajdus, B. Gronkowska, *Europejskie standardy traktowania więźniów. Zarys wykładu*, Toruń 1998, s. 26.

ogólny i ich intencją jest aby systemy państw członkowskich zaakceptowały postanowienia konwencji, a następnie włączyły je do swojego prawa wewnętrznego. Istotną częścią Konwencji są przepisy dotyczące środków międzynarodowej kontroli wypełniania wynikających z niej zobowiązań. W systemie kontroli ważną rolę odgrywa utworzony na mocy tej Konwencji Komitet przeciwko Torturom. Poprzez złożenie podczas podpisywania, ratyfikacji lub przystąpienia do Konwencji odpowiedniego zastrzeżenia, państwo-strona może wyłączyć kompetencję Komitetu przeciwko Torturom do badania z własnej inicjatywy wypadków systematycznego stosowania tortur na jego obszarze, a także może wyłączyć możliwość rozstrzygnięcia na drodze Arbitrażu i przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości sporów międzypaństwowych dotyczących interpretacji lub stosowania Konwencji. Z kolei uznanie kompetencji Komitetu do rozpatrywania sporów międzynarodowych i skarg indywidualnych wymaga złożenia odpowiedniej deklaracji przez państwo-stronę⁸.

4. Wzorcowe reguły minimalne w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z więźniami przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych

Akt należący do tzw. *hard law*, który obliguje państwo po ratyfikacji do wypełnienia zobowiązań wynikających z tego aktu, czyli zapewnienia wszystkim obywatelom, a więc także skazanym, praw i wolności w nich zawartych⁹. Reguły minimalne składają się z 95 norm zawartych w dwóch częściach: pierwszej, zawierającej ogólne normy postępowania z więźniami i normy regulujące kwestie personelu więziennego, oraz drugiej, poświęconej specjalnym kategoriom więźniów.

⁸ A. Rzepliński (red.), *Prawa człowieka a policja: wybór dokumentów Rady Europy i ONZ*, Legionowo 1992, s. 125.

⁹ P. Hofmanski, *Nowe polskie prawo karne w świetle europejskich standardów w zakresie ochrony praw człowieka*, Warszawa 1997, s. 9.

Część I RM dotyczy ogólnego zarządzania zakładami penitencjarnymi i odnosi się do wszystkich kategorii więźniów: karnych, prawa cywilnego, aresztantów, a także do więźniów, wobec których sąd orzekł „środki zabezpieczające” lub środki poprawcze. Określają minimalne standardy postępowania z więźniami, podstawowe kryteria kwalifikacji, kryteria odrębnego umieszczenia poszczególnych kategorii więźniów np. ze względu na płeć, podstawa prawna pozbawiania wolności, reguły dotyczące zagwarantowania odpowiednich warunków bytowych a także dyscypliny w zakładzie karnym¹⁰. Część II zawiera zasady znajdujące zastosowanie tylko do poszczególnych kategorii osób uwięzionych, o których mowa jest w każdym z rozdziałów. Niemniej, reguły przewidziane w rozdziale „A”, które odnoszą się do więźniów skazanych, będą w równym stopniu znajdowały zastosowanie do więźniów, o których mowa w rozdziałach „B”, „C” i „D” pod warunkiem, że nie będą one sprzeczne z regułami odnoszącymi się do tych kategorii więźniów i będą dla nich korzystne¹¹. Część 2 reguł, obejmuje zasady odnoszące się do poszczególnych kategorii uwięzionych akcentując przede wszystkim resocjalizacyjne zadania jednostek penitencjarnych. W tym celu należy wykorzystać wszelkie środki oddziaływania wychowawczego, leczniczego, psychicznego i moralnego, a następnie dozoru, pomocy i opieki stosując je zgodnie z zasadą indywidualizacji. Ważnymi środkami oddziaływania resocjalizacyjnego jest prawo więźnia do korzystania z urządzeń i zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych. Inną regułą stanowi, że ostatecznym celem i usprawiedliwieniem kary więzienia lub podobnych środków pozbawiania wolności jest ochrona społeczeństwa przed przestępczością. Cel ten może być osiągnięty jedynie poprzez wykorzystanie okresu uwięzienia do osiągnięcia stanu, w którym przestępca po opuszczeniu zakładu

¹⁰ H. Chmielewska, K. Jędrzejak, T. Karczewski, P. Łapiński, B. Nowak, L. Stodolska, E. Szymczak, *Zagadnienia penitencjarne*, Kalisz 2004, s. 11 i n.

¹¹ Wzorcowe reguły minimalne postępowania z więźniami przyjęte w Genewie w 1955 r. przez Pierwszy Kongres Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zapobiegania Przestępczości i Postępowania ze Sprawcami Przestępstw.

penitencjarnego będzie miał wolę i będzie zdolny do prowadzenia życia zgodnego z prawem. W uwagach wstępnych Reguł zaznaczono, iż celem ich nie jest szczegółowe określenie modelowego systemu penitencjarnego. Zmierzają one jedynie do określenia pozytywnych zasad i praktyki postępowania z więźniami. Charakter i znaczenie całego zbioru zasad podkreśla już jedna z występujących zasad podstawowych zawartych z części 1 reguł, która stanowi że reguły będą stosowane bezstronnie. Nie będzie stosowana żadna dyskryminacja ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, religie, przekonania polityczne bądź inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, majątek, urodzenie bądź inny status. W tym momencie nasuwa się treść art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która w wyraźnym stopniu wpłynęła na twórców reguł, którzy zaczerpnęli treści z Deklaracji i przełożyli je na grunt zasad podstawowych we Wzorcowych Regułach postępowania z więźniami. W tym ważnym dokumencie penitencjarnym można wyeksponować zwłaszcza kilka najważniejszych postanowień, do których należą:

- określenie podstawowych zasad, na których powinien się opierać proces wykonywania kary tj. humanitaryzmu, praworządności, indywidualizacji i tolerancji;
- określenia takich warunków bytowych, higienicznych i sanitarnych (w tym opieki lekarskiej), które stanowią odbicie zasady humanitaryzmu;
- zaakceptowanie problematyki dyscypliny wewnętrznej jako służącej wdrożeniu do przestrzegania prawa i zasad współżycia społecznego, nie zaś nasileniu dolegliwości;
- zagwarantowanie dopływu niezbędnych informacji zewnętrznych, możliwość składania skarg oraz kontaktów ze światem poza więziennym¹².

Celem oddziaływań stosowanych w zakładzie karnym jest pomoc skazanemu w prawidłowym powrocie do społeczeństwa,

¹² H. Chmielewska, K. Jędrzejak, T. Karczewski, P. Łapiński, B. Nowak, L. Stodolska, E. Szymczak, *Zagadnienia penitencjarne*, Kalisz 2004, s. 11.

w jego ponownej socjalizacji, a więc w osiągnięciu takiego stanu, by dobrowolnie przestrzegał norm obowiązujących w społeczeństwie¹³. Reguły Minimalne dużą uwagę zwracają na zakłady typu otwartego, w których ryzyko ucieczki oraz niebezpieczeństwo nadużycia przez więźniów swoich kontaktów ze światem zewnętrznym jest większe niż w zakładach innego rodzaju. Jednak zakład otwarty jest korzystniejszy dla resocjalizacji więźniów i sprzyja w większym stopniu ich zdrowiu fizycznemu i psychicznemu. Większa swoboda znajduje swój wyraz w złagodzeniu regulaminu odbywania kary, osiąga się lepszą dyscyplinę, a stosunki oparte są na zaufaniu między personelem a więźniami, przyczyniają się do wzbudzenia w więźniach pragnienia readaptacji społecznej¹⁴. Jak widać twórcy Reguł Minimalnych zalecają więc redukcję różnic między życiem więziennym a życiem na wolności, aby tym samym nie przyczynić się do osłabienia odpowiedzialności więźniów ale poszanowania ich godności ludzkiej¹⁵.

Europejskie Reguły Więzienne przyjęte przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1987 r.:

Do zasadniczych celów reguł należy:

- praworządne wykonywanie kary pozbawienia wolności;
- humanitarne postępowanie z więźniami;
- przygotowanie ich do powrotu do społeczeństwa, tak aby szanowali porządek prawny, nie popełniali przestępstw;
- zapewnienie ochrony społeczeństwa przed przestępczością i bezpieczeństwo w więzieniach.

Europejskie Reguły Więzienne stanowią zmienioną i rozszerzoną wersję Wzorcowych Reguł Minimum Postępowania z Więźniami. Przyjęte zostały przez Komitet Ministrów Rady Europy w 1987 r. Są zbiorem 108 zaleceń adresowanych do państw

¹³ K. Poklewski-Kozieł, *Prawa więźnia w świetle reguł międzynarodowych...*, s. 581.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ G. B. Szczygieł, *Spółeczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, Białystok 2002, s. 42.

członkowskich Rady Europy, którymi winny one kierować się w swoim ustawodawstwie wewnętrznym i praktyce penitencjarnej. Podobnie jak Wzorcowe Reguły ONZ, Reguły Europejskie nie określają systemu modelowego, a jedynie wyznaczają standardy minimalne dla wszystkich dziedzin administracji więziennej, stanowiące podstawę ludzkich warunków osadzenia oraz pozytywnego postępowania w nowoczesnych systemach penitencjarnych¹⁶.

Część I Europejskich Reguł Więziennych formułuje podstawowe zasady postępowania z osobami pozbawionymi wolności dotyczące poszanowania godności ludzkiej uwięzionych, zakazu dyskryminacji, kontroli jednostek penitencjarnych i ochrony praw osobistych więźniów. Zgodnie z zasadami podstawowymi celem postępowania z więźniami jest utrzymanie stanu ich zdrowia oraz zachowanie szacunku do siebie, a jeśli pozwala na to długość orzeczonej kary — także rozwijanie w nich poczucia odpowiedzialności i wspieranie takich postaw i umiejętności, które zwiększą ich szanse pomyślnej integracji społecznej po zwolnieniu¹⁷. Część II Reguł określa minimalne standardy zarządzania instytucjami więziennymi w zakresie przyjmowania, rejestracji, rozmieszczania i klasyfikacji więźniów, zapewnienia im odpowiednich warunków bytowych i opieki medycznej, dyscypliny, karania i stosowania środków przymusu, kontaktów ze światem zewnętrznym, opieki religijnej i moralnej, informowania więźniów i zapewnienia im możliwości składania skarg i prośb. Część III odnosi się do personelu więziennego i zawiera m.in. zasady dotyczące doboru, szkolenia, zatrudniania i składu personelu, powoływania i zakresu działania naczelnika zakładu, warunków dopuszczalnego użycia siły wobec więźniów i stałego informowania opinii publicznej o roli systemu więziennego i o pracy personelu¹⁸. W części IV znajdują się reguły określające sposoby i środki realizacji celu postępowania z uwięzionymi sformułowanego wśród

¹⁶ B. Stańko-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Kraków 2000, s. 95.

¹⁷ Tamże, s. 95.

¹⁸ Tamże, s. 96.

zasad podstawowych. Postanowienia dotyczą kwestii takich jak: praca, nauczanie skazanych, wychowanie fizyczne, ćwiczenia, sport i rekreacja. Reguła 64 stanowi, że istotą kary więzienia jest samo pozbawienie wolności, a zatem warunki uwięzienia i rygory więzienne nie powinny zwiększać związanego z tym cierpienia, jeśli nie jest to usprawiedliwione potrzebami segregacji i utrzymania dyscypliny. Zgodnie z regułą 65 w postępowaniu z więźniami należy podejmować wszelkie wysiłki niezbędne dla ustalenia warunków więziennych w taki sposób, aby odpowiadały godności ludzkiej i poziomowi akceptowanemu w danym społeczeństwie, pozwoliły zminimalizować szkodliwe skutki uwięzienia, podtrzymywać i umacniać związki z krewnymi i społecznością poza więzienną oraz stworzyć sposobność rozwijania zdolności i umiejętności zwiększających szanse pomyślnej readaptacji społecznej po zwolnieniu. Aby to osiągnąć, należy – w myśl reguły 66 – uwzględnić w postępowaniu z więźniami wszelkie właściwe środki poprawcze, wychowawcze, moralne, duchowe i inne oraz stosować je odpowiednio do indywidualnych potrzeb. Kolejne reguły tej części dotyczą stosowania poszczególnych środków oddziaływania: pracy, edukacji, wychowania fizycznego, sportu i rekreacji, sporo uwagi poświęcają też przygotowaniu więźniów do zwolnienia. Ostatnia część reguł zawiera zasady dodatkowe dotyczące specjalnych kategorii uwięzionych: więźniów śledczych, więźniów prawa cywilnego oraz więźniów chorych i zaburzonych psychicznie¹⁹.

Krajowe statystyki i standardy:

- Średnie zaludnienie aresztów śledczych i zakładów karnych w dniu 31.12.2013 r. wynosiło 91,8% w przypadku oddziałów mieszkalnych, natomiast zaludnienie w pozostałych oddziałach wynosiło 62,1%. Wszystkich miejsc dla osadzonych w aresztach śledczych i zakładach karnych by-

¹⁹ A. Rzepliński (red.), *Prawa człowieka a policja: wybór dokumentów Rady Europy i ONZ*, Legionowo 1992, s. 120.

ło 86906, natomiast stan zaludnienia na koniec roku wynosił 84156 osadzonych;

- Liczba ogółem: 197, w tym 69 aresztów śledczych, 87 zakładów karnych, 37 oddziałów zewnętrznych i 4 oddziały tymczasowego zakwaterowania skazanych;
- Liczba tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych w 2013 było 83 898 (w 2012 – 84 399), tymczasowo aresztowanych 6 781, skazanych 76 406, ukaranych 711, w tym kobiet ogółem 2 832 w 2013 a w 2012 – 2 699.

Osoba pozbawiona wolności, umieszczona w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, musi być traktowana z poszanowaniem pewnych zasad. Są to między innymi:

- zakaz tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania;
- obowiązek poszanowania godności osób pozbawionych wolności;
- humanitarne traktowanie.

Potrzeba właściwego traktowania osadzonych zawarta już została w ustawie zasadniczej naszego państwa. W preambule Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.²⁰ znajduje się odesłanie do zachowania przyrodzonej godności człowieka. W myśl art. 30 Konstytucji RP, przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jak zawarte jest w art. 40 rozdziału 2 zatytułowanego „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela” Konstytucji RP, nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zdanie drugie dodaje, iż zakazuje się stosowania kar cielesnych. Z zakazem tym łączy się przepis art. 41 ust. 4 Konstytucji RP, który podkreśla, że każdy pozbawiony powinien być traktowany w sposób humanitarny. Traktowanie humanitarne obejmuje coś więcej niż tylko niestosowanie tortur. Traktowanie humanitarne musi bowiem

²⁰ Dz. U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.

uwzględniać minimalne potrzeby człowieka, w tym przeciętny poziom życia w danym społeczeństwie. Wymaga ono od władzy publicznej pozytywnych działań w celu zaspokojenia tych potrzeb²¹. Obowiązująca ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy²², szerzej traktuje obowiązek odpowiedniego traktowania osób przebywających w jednostkach penitencjarnych. W art. 4 § 1 k.k.w. wskazano bowiem, iż kary i środki karne – zabezpieczające i zapobiegawcze – wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Ponadto zdanie drugie podkreśla, iż zakazane jest stosowanie tortur lub nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania skazanego. Zasadę humanitaryzmu uwzględnia się również przy wymierzaniu kary oraz innych środków przewidzianych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny²³. Odnosi się ona nie tylko do skazanych, ale również do tymczasowo aresztowanych. Dotyczy przy tym wykonywania zarówno wszystkich rodzajów kar, jak i środków karnych, zabezpieczających i zapobiegawczych, w tym środków wiążących się z poddaniem sprawcy próbie. Przepisy ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej²⁴. Podkreślają one w art. 2 ust. 2 pkt 4, iż do podstawowych zadań Służby Więziennej należy humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności. Wskazanie takiego zadania w odrębnym punkcie zwraca uwagę na znaczenie tego standardu. Dodatkowo ustawa w myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 uwzględnia, iż zadaniem Służby Więziennej jest zapewnienie osobom skazanym na karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanym, a także osobom, wobec których są wykonywane kary pozbawienia wolności i środki przymusu skutkujące pozbawieniem wolności, przestrzegania ich praw, a zwłaszcza humanitarnych warunków bytowych, poszanowania godności, opieki zdrowotnej i religijnej. W postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności funkcjonariusze Służby Więziennej powinni kiero-

²¹ Wyrok TK z dnia 26 maja 2008 r., SK 25/07, Dz. U. nr 96, poz. 620.

²² Dz. U. nr 90, poz. 557 z późn. zm.

²³ Dz. U. nr 88, poz. 553 z późn. zm.

²⁴ Dz. U. nr 79, poz. 523 z późn. zm.

wać się zasadami praworządności, bezstronności oraz humanitaryzmu, a także szanować ich prawa i godność, gdzie stwierdzenia mają swoje oparcie w art. 27 pkt 1 i 2.

Nieodosobnione przypadki złego traktowania więźniów stają się praktyką. Skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe mają na celu zapobieżenie łamania praw osób pozbawionych wolności. Prawo skazanego do resocjalizacji jest istotnym krokiem na drodze poszanowania godności skazanego i humanizacji wykonywania kary pozbawienia wolności.